

Respectiv, Cu mult înainte de ora hotărâtă, cei patru „reprezentanți ai credinței“ se întâlniră în piața pustie și porniră agale pe drumul spre kapia. Acolo, Salko Hedo, ajutorul ispravnicului, împreună cu un polițai, așternuse un covor turcesc, lung și în culori vii, acoperind treptele și mijlocul jilțului de piatră, unde avea să șadă comandantul austriac. Ei rămaseră pe kapia, un timp, solemni și tăcuți, apoi, nevăzând nici urmă de comandant de-a lungul drumului alb care coboară dinspre Okoliște, se priviră țintă și, ca la o vorbă, se așezară pe partea neacoperită a sofalei de piatră. Popa Nikola își scoase punga lui de tutun și le-o întinse și celorlalți.

Stăteau pe sofa, ca pe vremuri, când, tineri și fără griji, își petreceau timpul pe pod, așa cum făceau toți tinerii. Doar că acum îmbătrâniseră, unul mai mult, altul mai puțin. Popa Nikola și Mula Ibrahim erau bătrâni, iar muderisul și rabinul, oameni în puterea vârstei. Cum stăteau așa, înveșmântați de sărbătoare, nu se gândea fiecare decât la sine și la ai săi. Sub soarele puternic de vară, se priviră îndelung și îndeaproape și fiecăruia i se păru că ceilalți sunt prea îmbătrâniți pentru vârsta lor și prea dărâmați. Fiecare dintre ei își revedea în gând vecinii, așa cum fuseseră în tinerețe sau în copilărie, crescând pe lângă pod, fiecare cu generația lui, mlădiță verde din care nu se știa ce avea să iasă...

Fumau, vorbeau despre una și se gândeau la alta, uitându-se mereu spre Okoliște, spre Okoliște de unde trebuie să se arate comandantul, stăpânitorul lor de-acuma, și care putea să aducă pentru ei, pentru lumea lor, pentru întregul orașel, și binele, și răul, și liniște, și primejdii noi.

Dintre toți patru, popa Nikola era cel mai netulburat, cel mai stăpân pe sine – așa părea cel puțin. Trecuse de șaptezeci de ani, dar era tot ager și voinic. Fecior al vestitului popă Mihailo, căruia îi retezaseră turcii capul chiar aici, pe pod, popa Nikola avusese o tinerețe zbruciumată. Fugise de mai multe ori în Serbia ca să se pună la adăpost de ura și de răzbunarea unor turci. Cu firea lui neîmblânzită și cu purtarea lui, stârnise ura și dorința de răzbunare. Dar anii cei furtunoși trecură și feciorul popii Mihailo se așeză în parohia tatălui său, se însură și se potoli. Vremurile acelea trecuseră de mult și erau uitate („e mult de când mi s-a schimbat firea și de când turcii noștri s-au domolit“, spunea în glumă popa Nikola).

De cincizeci de ani își păstora popa Nikola parohia lui grea și risipită pe graniță. O păstora cu liniște, și parohia nu cunoscuse alte frământări sau alte năpaste decât cele pe care viața le poartă în ea însăși.

Toată lumea îi spunea „bunicul“. Pentru întregul orașel și pentru întreaga regiune, popa Nikola întruchipa biserica sârbă și tot ce poporul numește și socotește drept creștinism.

Popa Nikola era un om înalt și neobișnuit de voinic, fără multă învățătură de carte, dar cu inimă mare, cu mintea sănătoasă și cu sufletul senin și curajos. Zâmbetul lui potolea, liniștea și încuraja, zâmbetul de nedescris și de neprețuit al omului puternic și mărinimos, care trăiește împăcat cu sine însuși și cu toți cei din preajmă. Ochii lui mari și verzi se îngustau câteodată până ajungeau ca un firisor negru din care izbucneau scânteii aurii. Astfel rămăsese popa Nikola până la bătrânețe. Așa, înfășurat în scurteica lui din blană de vulpe, cu fața aureolată de barba roșcovană, pe care anii abia dacă i-o argintaseră și care îi acoperea tot pieptul, cu potcapul lui uriaș sub care se răsuca, spre spate, coada împletită și deasă a părului bogat, el străbătea târgul de parcă ar fi fost păstorul orașelului de lângă pod și al întregului ținut muntos nu numai de cincizeci de ani și nu numai al ortodocșilor, ci de la zidirea lumii, când feluritele credințe și feluritele biserici de astăzi nu-i despărțiseră încă pe oameni. Din dughenele de pe o parte și de alta a uliței târgului, negustorii, oricare le-ar fi fost religia, îl salutau. Femeile se dădeau la o parte și, cu fruntea plecată, așteptau ca „bunicul“ să treacă. Copiii se opreau din joacă și nu mai strigau, iar cei mai răsăriți dintre ei, temători și solemnii, se apropiau de mâna uriașă și grea a „bunicului“ ca să simtă o clipă, deasupra capetelor tunse și obrazilor îmbujorați de joc, glasul puternic și voios:

— Să te țină Dumnezeu! Să te țină Dumnezeu, puiule!

Semnul acesta de respect față de „bunic“ devenise un obicei străvechi, oarecum moștenit, căci generațiile de localnici îl aveau parcă înăscut.

Dar o umbră întunecase și viața popii Nikola: n-avea copii. Fără îndoială că asta îl chinase amarnic, dar nimeni nu-și amintea să fi auzit, fie din gura lui, fie din a preotesei, vreun cuvânt de plângere sau să-i fi citit în ochi vreo licărire de amărăciune. În casa

Respectiv, se aflau totdeauna cel puțin doi copii înfiați, de-ai rudelor de la țară. Pe copiii ăștia îi țineau până la însurătoare, apoi își luau alții.

Lângă popa Nikola stătea Mula Ibrahim. Înalt, slab și uscat, cu barba rară și cu mustața pleoștită, Mula Ibrahim era de-o vârstă cu popa Nikola. Avea familie numeroasă și avere frumoasă, moștenită de la taică-său, dar era atât de neîngrijit, de prăpădit și de sfios, cu ochii lui ca de copil, albaștri și limpezi, încât semăna mai mult a pustnic sau a derviş rătăcitor, sărac lipit pământului, decât a hoge de Vișegrad, coborător din neam mare. Pe Mula Ibrahim îl necăjea o meteahnă: se bâlbâia când vorbea. („Trebuie să nu mai ai nimic de făcut dacă ai de gând să stai de vorbă cu Mula Ibrahim“, spuneau localnicii.) Totuși, Mula Ibrahim era vestit cale de șapte poște pentru bunătatea și mărinimia lui. Întreaga lui ființă împrăștia blândețe și seninătate și, de cum îl cunoșteai, îi uitai și înfățișarea, și bâlbâiala. Mula Ibrahim îi atrăgea spre el, ca printr-un farmec, pe toți cei năpăstuiți de boli, de sărăcie sau de alte rele. Lumea venea din cătunele cele mai depărtate ca să-i ceară sfatul. În fața casei lui se aflau totdeauna oameni care îl așteptau. Bărbații și femeile care căutau la el îndemn sau ajutor îl opreau adeseori pe stradă. El nu izgonea niciodată pe nimeni, și nici nu vindea înscrisuri și amulete scumpe, cum făceau alți hogi. Se așeza, de îndată, undeva, pe-aproape, la umbră sau pe-o piatră, mai la o parte; omul îi povestea pe șoptite necazurile lui; Mula Ibrahim îl asculta cu luare-aminte și cu milă; apoi îi spunea câteva vorbe bune, arătându-i totdeauna calea cea mai nimerită de urmat, sau își infunda mâna slăbănoagă în buzunarul adânc al anteriorului și, încredințându-se că nu-l vede nimeni, îi pune în palmă câțiva bani. Când era vorba să ajute vreun musulman, nimic nu i se părea greu, nici respingător, nici cu neputință. Pentru asta, avea totdeauna timp și găsea totdeauna bani. Și atunci nici gângăveala nu-l mai necăjea, căci, tot șușotind cu credinciosul lui aflat la nevoie, uita până și să se bâlbâie. Dacă nu toți oamenii plecau de la el împăcați pe deplin, cel puțin fiecare se simțea pentru o clipă despovărat prin faptul că cineva îi împărtășește necazul de parcă ar fi fost al lui. Prins neconținut de grijile și nevoile fiecăruia, negândindu-se niciodată la el însuși, Mula Ibrahim trăise – așa cel puțin i se părea lui – o viață întreagă sănătos, fericit și în îmbelșugare.

Respectiv Muderisul din Vișegrad, Husein-efendi, era un om scund și plinuț, încă tânăr, îmbrăcat frumos și curat. Barba lui neagră și scurtă, tunsă cu grijă, îi încadra într-un oval regulat fața albă și trandafirie, cu ochii ca tăciunele, rotunzi. Fiind cărturar, știa multe lucruri și trecea drept un mare învățat, dar el însuși se socotea și mai învățat decât era. Îi plăcea să vorbească și să fie ascultat. Încredințat fiind că are darul vorbirii, îi plăcea să se audă. Își rostea frazele meșteșugit și afectat, cu gesturi studiate, ridicându-și puțin brațele, amândouă la aceeași înălțime, și răsucindu-și întruna pâlmuțele albe, îngrijite, cu unghii trandafirii, umbrite de pufoșor des, scurt și negru. Și vorbind, se mișca de parcă ar fi fost în fața oglinzii. Muderisul avea cea mai mare bibliotecă din orașel, un lădoi legat în fier, bine încuiat, și plin de cărți, moștenire de la învățătorul lui, vestitul Arap-hogea; iar Husein-efendi nu numai că îngrijea cărțile, ferindu-le de praf și de molii, ci le și citea numai arareori și cu zgârcenie mare. Dar faptul că avea atâtea cărți de preț îl înălța în ochii oamenilor care habar n-aveau ce e o carte și-l ridica în propriii săi ochi. Se știa că el scrie hronicul întâmplărilor celor mai de seamă din orașel. Și asta îl făcea să treacă în fața localnicilor drept un om învățat și ales, fiindcă oamenii socoteau că în felul acesta faima orașului și a fiecărui locuitor în parte se află în mâinile lui. De fapt, cronica nu era nici amănunțită, nici prea primejdioasă. De vreo cinci-șase ani, de când începuse s-o alcătuiască, muderisul abia dacă umpluse vreo patru file dintr-un caieteț; căci socotise că mare parte a faptelor petrecute în orașel nu se cuvenea să intre în hronicul lui, nefiind îndeajuns de interesante și de însemnate. Iată pricina pentru care biata cronică rămăsese la fel de stearpă, la fel de seacă, la fel de goală ca o fată bătrână și încrezută.

Al patrulea dintre „reprezentanții credinței“ era David Levi, rabinul din Vișegrad, nepotul vestitului rabin, al bătrânului hagi Liacio, care-i lăsase ca moștenire numele, enoria și averea, dar nimic din înțelepciunea și din măreția lui.

Rabinul Levi era tânăr, mărunțel și palid, cu ochi negri, catifelati și cu privirea tristă, sfios și tăcut din cale-afară. Abia fusese făcut rabin, că se și însurase. Ca să pară mai impunător și mai voinic purta un veșmânt larg și bogat, dintr-o țesătură groasă; fața îi era

umbrită de barbă și de mustăți; dar sub toată găteala asta se ghicea un trup plăpând și friguros, iar prin barba neagră și rară se zărea ovalul unui obraz tinerel și bolnăvicios. Rabinul suferea îngrozitor ori de câte ori trebuia să iasă în lume și să ia parte la discuții și la hotărâri, fiindcă se simțea mereu mic, slab și neînsemnat.

Acum, ședeau toți patru la soare și asudau din pricina veșmintelor de ceremonie, mai emoționați și mai îngrijorați decât ar fi vrut să pară.

— Apăi, hai să mai aprindem câte una, doar timp e berechet, fir-ar să fie! Că doar omul ăsta n-o fi pasăre, să se așeze din zbor pe pod, vorbi popa Nikola, ca unul care a învățat de mult să-și ascundă cu o glumă îngrijorarea și gândurile adevărate, ale lui și ale altora.

Se uitară toți spre drum, către Okoliște, apoi începură să fumeze.

Discuția se desfășura încet și cu grijă, învărtindu-se mereu în jurul problemei primirii comandantului. Toți erau de părere că popa Nikola e cel care trebuie să-l salute și să-i ureze bun venit. Tăcut, popa Nikola îi privea pe toți trei, îndelung și cu luare-aminte, încruntându-și sprâncenele și strângându-și pleoapele în așa fel încât ochii-i păreau două șuvițe subțiri din care țâșnea un zâmbet de scânteii aurii.

Rabinul cel tânăr murea de frică. Nu mai avea putere nici măcar să împrăstie fumul care i se rotea încetișor și îndelung în barbă și în mustăți. Și muderisul era speriat. Toată priceperea lui de a vorbi frumos, toată demnitatea lui de om învățat îl părăsiseră deodată în dimineața aceea. Și nu-și dădea seama nici pe departe cât e de buimăcit și de înspăimântat, căci înalta părere pe care o avea despre sine îl împiedica s-o vadă. Încerca să țină una din savantele lui cuvântări, cu gesturi măsurate, care lămuriau tot, dar pâlmuțele lui frumușele îi cădeau în poală, și cuvintele i se încălceau și i se întrerupeau. Iar el se mira că i-a pierit obișnuita demnitate și se căznea mereu să și-o regăsească, zadarnic însă, ca pe un lucru cu care te-ai deprins și nu-l mai poți dobândi tocmai când ai nevoie de el.

Mula Ibrahim, ceva mai palid decât de obicei, era liniștit, își păstra cumpătul. Din când în când, privirea lui se încrucișa cu a popii Nikola, ca și cum asta ar fi fost pentru ei doi un mijloc de-a

se înțelege. Erau amândoi cunoștințe vechi și prieteni din copilărie. Când, în tinerețea lui, popa Nikola avusese necazuri cu turcii din Vișegrad și fusese nevoit să se ascundă și să pribegească, Mula Ibrahim, al cărui tată era atotputernic în oraș, îl ajutase într-o anumită măsură. Mai târziu, când veniseră vremuri mai liniștite pentru orașel, legăturile dintre cele două credințe fiind și ele mai omenești, cei doi, ajunși la vârsta maturității, se împrieteniseră. Își spuneau unul altuia, în glumă, „vecine“, căci locuințele lor se aflau la capetele opuse ale orașului. În vremuri de secetă, de revărsări, de molime sau când vreo altă năpastă se abătea asupra localnicilor, ei se străduiau laolaltă, fiecare pentru credincioșii lui. Iar când, în alte împrejurări, se întâlneau pe Meidan sau la Okoliște, ei își urau ziua bună așa cum nicăieri nu o fac un popă și un hoge. În asemenea împrejurări, arătând cu ciubucul în jos, spre orașelul răsfirat de-a lungul râului, popa Nikola găsea adeseori prilejul să spună:

— Pentru toată suflarea ce se târăște și vorbește cu grai omenesc, acolo, jos, răspundem noi doi, eu și cu tine.

— Apăi chiar așa, vecine, recunoștea Mula Ibrahim bâlbâindu-se, cu adevărat răspundem.

(Iar localnicii, care găseau totdeauna prilej să-și râdă de toate, spuneau despre cei ce trăiau în prietenie și bună înțelegere: „se iubesc ca popa cu hoga“. Și vorba asta ajunsese zicală.)

Acum, deși nu scosese o vorbă, cei doi se înțelegeau de minune. Popa Nikola știa cât îi e de greu lui Mula Ibrahim, iar Mula Ibrahim știa că popii nu-i e ușor deloc. Și se uitau unul la altul, așa cum mai făcuseră de multe ori în viață, de nenumărate ori și cu felurite prilejuri: ca doi oameni care poartă răspunderea tuturor locuitorilor trăitori în orașel, unul al celor ce-și făceau semnul crucii, iar celălalt al celor care se prosternau.

În clipa aceea se auzi tropotul unui cal și răsări un străjer gonind pe-o mârtoagă măruntă. Omul, gâfâind speriat, striga de departe, ca un crainic:

— Iată comandantul! Iată-l, pe calul său alb!

Atunci se ivi de undeva și mulazimul, tot liniștit, plin de bunăvoință și tăcut, ca de obicei.